

Kšicová, Danuše

Pokus o překlad Blokovy poémy Dvanáct

In: Kšicová, Danuše. *Ruská poezie v interpretaci Františka Táborského : z dějin česko-ruských vztahů*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1979, pp. 131-136

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121596>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

POKUS O PŘEKLAD BLOKOVY POÉMY DVANÁCT

Rukopisný překlad Blokovy poémy *Dvanáct*¹ vznikl za poněkud jiných okolností než ostatní práce Fr. Táborského. Byl totiž vytvořen poměrně pozdě, až v r. 1932, tedy deset let poté, kdy poprvé přeložil Blokovu poému Jaroslav Seifert,² a osm let po vydání druhého vynikajícího českého překladu z pera Bohumila Mathesia.³ Jména těchto dvou významných básníků, z nichž druhý u nás představuje novou vlnu v překladatelství z ruštiny, znamenala pro Táborského již předem značný handicap. Je otázka, proč Táborský přesto vzal na sebe tak obtížný úkol, jako je nový překlad *Dvanácti*, básně, jež pro svůj styl patří k největším překladatelským problémům. Příčiny musíme hledat spíše v poloze subjektivní než objektivní. Blokova báseň přitahovala Táborského, člověka v mládí hluboce věřícího a vždy se o otázky náboženské zajímajícího, pravděpodobně oním mystickým spojením revoluční bouře s vizí Ježíše Krista. Tento zájem o nejslavnější ruskou poému zobrazující revoluci je také nepochybně příznakem měnícího se vztahu Fr. Táborského k Sovětskému svazu. Zatímco počátkem dvacátých let byl Táborský, jak je patrné z jeho časopiseckých projevů, ovlivněn ruskou emigrací a zprávami o neutěšené situaci v popřevratovém Rusku, mění se ve třicátých letech v souvislosti s novou mezinárodní situací také poměr Táborského k Sovětskému svazu. Rukopis jeho překladu Blokovy poémy obsahuje ještě dva zajímavé doklady, svědčící o tehdejších názorech Táborského. Je to jednak překlad úryvku povídky V. Ropšina (vl. jm. Savinkov) *Конь вороной*⁴ s motem ze závěrečných veršů *Dvanácti*, jednak výstřížek z novin s článkem *Poučení z dějin*.⁵ Kniha V. Ropšina *Vraný kůň* je volným pokračováním jeho prózy ve formě deníku *Bílý kůň*, jež byla r. 1910 přeložena do češtiny.⁶ V citaci Táborského, uvedené závěrečnými verši Blo-

¹ Pozůstalost F. T.

² Alexandr Alexandrovič Blok, *Dvanáct*, Revoluční báseň, přel. Jaroslav Seifert, *Aktuality a kuriosity*, Praha (1922).

³ Alexandr Blok, *Dvanáct*, přel. Bohumil Mathesius, *Plamja*, Praha 1924.

⁴ В. Ропшин (Б. В. Савинков), *Конь вороной*, Прибой, М.—Л. 1924, с. 86.

⁵ *Geschichtsunterricht*. Výstřížek z blíže neurčených novin. Datum 16. 3. 1933 připsáno tužkou rukou F. T.

⁶ V. Ropšin, *Kůň bílý*, přel. St. Minařík z ruského originálu *Конь бледный*, vyd. 1909. Nákl. B. Minaříkové, Praha 1910. Obě Ropšinovy knihy Táborský vlastnil a jsou uloženy v jeho knihovně.

kovy poémy Dvanáct, diskutují Ropšínovi hrdinové Žorž s Olgou o náboženství a politice. Olga, vidící v Kristovi postavu z bájesloví, vhodnou pro děti, přesvědčuje Žorže, že je paradoxní, jestliže on, který kdysi začínal proklamací svobody, staví se nyní proti revoluci. Tento text, stejně jako uvedený výstřížek z novin, komentující zrod nacismu v Německu alegorickým přirovnáním k římským dějinám z doby Sullovy, svědčí o tom, že se Tábořský v té době zamýšlel nad aktuálními politickými problémy své současnosti, které pravděpodobně přispěly i ke vzniku tohoto překladu. Tábořský měl k poémě úzce osobní vztah, téma revoluce chápal jako neobyčejně aktuální pro situaci na počátku třicátých let. Jak si však ukážeme dále, toto hluboké osobní zaujetí, které jej poprvé přivedlo k zájmu o současnou sovětskou literaturu, což je případ ojedinělý v celém jeho literárním odkazu, nemohlo mu ještě zaručit úspěch v překladatelské práci. Tábořského tlumočení Blokovy poémy, provedené stejnou překladatelskou metodou jako jiné jeho překlady, trpí také obdobnými nedostatky. Setkáváme se zde rovněž s řadou rusismů i s množstvím rýmových a rytmických vycpávek. Tyto obvyklé překladatelské nedostatky Tábořského jsou však v případě Blokovy poémy ještě zmnoženy jejími specifickými rytmickými a lexikálními zvláštnostmi. Dědictví symbolismu zanechalo výrazné stopy např. v kompozici, jež je celá stavěna na náboženské mystice čísel: dvanáct zpěvů o dvanácti revolucionářích, kteří jdou podobni dvanácti apoštolům v čele s Ježíšem Kristem bojovat za nový svět. Jiným velmi markantním symbolem je obraz větru, vanoucího jako víze budoucí světové revoluce celým světem. Dalším významným rysem je využívání kontrastů černé a bílé barvy: např. černá noc, symbolizující revoluci s jejími hrůzami, v protikladu k očišťujícímu bílému sněhu a ledu, na němž klopytá a potácí se stará společnost. Blok se v této poémě projevil jako mistrný stylista. V básni se neustále prolínají impresionistické záběry zimní přírody s dramatickými scénkami, představujícími jednotlivé společenské vrstvy, charakterizované velmi přesně jazykově. Převládající lidová složka výrazně podbarvila jazyk četnými žargonismy, dialektismy i vulgarismy. S tím souvisí také žánrová pestrost: jsou zde ohlasy lidové lyriky, dělnické i vesnické častušky, populárních romancí i revolučního pochodu vedle veršů, blízkých dynamické poetice *М а ж а к о в с к é х о*, vyznívajících jako manifest moderní poezie. S tím ovšem souvisí i specifická problematika konvulzivního rytmu, který se v souladu s obsahem básně neustále mění. Všechny uvedené faktory, tvořící mistrovství Blokovy básně, jsou ovšem současně velkým úskalím pro překladatele.

Poéma Dvanáct vznikla jako bezprostřední reakce na Říjnovou revoluci v lednu r. 1918 a měsíc poté byla časopisecky publikována.⁷ Stejně aktuální byl i překlad Jaroslava SEIFERTA z r. 1921 (knižně 1922), který byl také propagován především komunistickým tiskem.⁸ Nepřilíší vysoká úroveň Sei-

⁷ Sr. poznámky k poémě v knize: Алекс. Блок, Сочинения в двух томах, т. 1, Гос. изд. худ. лит., М. 1955, с. 771—772.

fertova překladu, jen lehce naznačená soudobou kritikou,⁹ svědčí o překladatelově zběžné a příliš rychlé práci. Již o dva roky později vyšel nový překlad, kladoucí si tentokrát vysoký cíl dosáhnout adekvátními prostředky úrovně originálu. Bohumil MATHESIUS, jenž tehdy začínal svou dráhu překladatele z ruštiny, tak vytvořil dílo velmi dobré úrovně, které si po pětadvaceti letech vyžádalo jen nevelké textové úpravy a v této podobě bylo pak otištěno ještě jednou v r. 1955.¹⁰ I když se někteří kritikové vyjádřili o Mathesiově překladu dosti zdrženlivě,¹¹ je zřejmé už z poměrně širokého ohlasu tohoto vydání, že poéma vzbudila ve své době zaslouženou pozornost. O něco později než byl otištěn Mathesiův překlad vyšla K u r z o v a antologie *Kytice starší i novější ruské poezie*, obsahující dvanáctý zpěv Blokovy poémy. Kurzův mnohomluvný překlad, plný rytmických a rýmových vycpávek, zůstává však daleko za oběma tlumočeními předchozími, jak to konstatovala i soudobá kritika.¹² Počátkem sedmdesátých let vyšly pak téměř současně dva moderní české překlady z pera Václava D a ň k a (1971) a Václava J e s t ř á b a (1971),¹³ jejichž analýze v historickém srovnávacím aspektu již byla věnována pozornost.¹⁴

Srovnáme-li s překlady Seiferta a Mathesia tlumočení Fr. Táborského, musíme konstatovat, že snahou o doslovnost má bližší k Seifertovi, že však nedosahuje ani jeho úrovně. Nejmarkantnější je to v množství *rusismů*. Zatímco u Seiferta a Mathesia šlo o zjev ojedinělý, u Táborského se s nimi setkáváme na každém kroku jak v *syntaxi*, tak zvláště v *lexice*. Ještě nepříjemněji působí v překladu Táborského četné neústrojné *slovní výplně*, užívá-

⁸ Časopisecky byla poéma *Dvanáct* v Seifertově překladu otištěna v těchto periodících: *Aktuality a kuriosity* 1, 1920/21, s. 53—63. Úryvky v *Komunistickém kalendáři* 1922, s. 26—27; v *Pochodní*, Hr. Králové 1922, s. 2; ve *Slovanské korespondenci* 1922, s. 11—12. Rec.: *Rudé právo* 3, 1922, č. 11, s. 7. Podrobněji in: Ladislav S l í v a, *České překlady z díla Alexandra Bloka*, dipl. práce filos. fak., Brno 1963. Ярослав Буриан, *Относительно цитации фольклорных видов в советской поэзии и их чешских переводов*, *Teorie verše* I., UJEP, Brno 1966, s. 117—124, hl. s. 120—123.

⁹ Frant. K u b k a, *Kuriosity*, A. A. Blok, *Dvanáct*, NL 9. 2. 1923, č. 38. M. N., *Česká osvěta* 19, 1922—1923, č. 5, s. 114—115. *Všeslovanský věstník* 3 (7), 1923, s. 24, 28.

¹⁰ Alexandr Blok, *Dvanáct*, *Naše vojsko*, Praha 1949. A. Blok, *Z díla*. Usp. Jar. Teichmann, SNKLHU, Praha 1955, s. 205—220. Rec.: Jaroslav Z á v a d a, *K novému českému překladu poezie A. Bloka*, *Čs. rusistika* 1, 1956, č. 2, s. 326—329. Zdeněk Heřman, Alexandr Stich, *K překladu Blokovy lyriky*, tamtéž, s. 329—335.

¹¹ Sr.: Arne N o v á k, *Alexandr Blok, Dvanáct*, NL 33, 1925, č. 195, s. 7. — T. (Tomáš Trnka?), *Česká osvěta* 21, 1924—1925, č. 5, s. 310. *Pásmo* 1, 1924, č. 10, s. 8. Jiří We il, *Dva překlady ruské poezie*, *Rudé právo*, 21. 12. 1924, č. 298, s. 3.

¹² *Z básně Dvanáct*, *Kytice starší i novější ruské poezie*, přel. Ant. Kurz, Plamja, Praha 1925. Rec.: J. We il, *Dva překlady ruské poezie*.

¹³ Alexandr Blok, *Poslední jamby*, přel. Václav Daněk, *Mladá fronta*, Praha 1971, s. 58 až 77. Alexandr Blok, *Lampy navečer*, přel. Vojtěch Jestřáb, *Čs. spis.*, Praha 1971, s. 86—98.

¹⁴ Светла Матгаузерова м.л., *Над чешскими переводами Двенадцати А. А. Блока*, *Slavica Slovaca* 7, 1972, č. 4., s. 301—311.

né pro dodržování rytmu či rýmu. Překlad je proto přetižen *citoslovcí* a ne-
logicky umístěnými *zájmény*.

(Např.: Soudruhu pope, cosi tě trápí? *Ej?* Rým: *přes závěj*, nebo: *Ech, ech*,
zatancuj! Nožky hezké, *huj, huj, huj!* Jde, jde, dvanácte lidí *svých*. Rým:
snih.

Stylistické deformace působí mnohdy *komicky*: I u nás byla tu *schů-
ze . . . V té budově tuze . . .*). Kromě ukazovacích zájmen Táborský užívá jako
rytmických výplní i různých *opakování*, která v originále nejsou. (Např.: A Pe-
trucha uvolňuje / uvolňuje chvatný krok! А Петруха замедляет / Торопли-
вые шаги.)

Úsilí o doslovnost, které je příčinou značné části rusismů Táborského,
má však jiné kořeny než u Seiferta. Zatímco *Seifert* se snažil postihnout
především *obsahové* jádro jednotlivých veršů a *opomíjel* proto mnohdy
rytmus či *rým*, je Táborský naopak veden snahou, podobně jako i v jiných
svých překladech, zachovat především formální kvality básně.

Táborský se podobně jako oba jeho předchůdci snaží zachovat také ja-
zykovou různotvárnost originálu. Užívá dialektismů, výrazů hovorových
i slov vulgárních (srov.: „čokoládu *žrala* jen“). Podobně jako v překladu
Hoře z rozumu nedodrží však při charakteristice jednotlivých postav *zvo-
lenou jazykovou vrstvou* důsledně. Velmi názorný je tento příklad ze 4. zpěvu:

Вот так Ванька — он плечист!	a 4/3
Вот так Ванька — он речист!	a 4/3
Катку — дуру обнимает, Заговаривает . . . ¹⁵	b 8
Аж, тоť Ваňка — буђвал!	a 4/3
Аж, тоť Ваňка — повидал!	a 4/3
Кафку — дѹру obejmá, umluvil ji slovy svѹma . . .	b 8
	b 8

V prvních dvou verších vadí jak volba *citoslovcí* a zájmen ukazovacích, tak
nezvyklých substantiv, v dalších dvou pak je nepřirozený jak *rusismus*
dѹra, tak rozšířený tvar slovesa *objímati*, a zvláště pak spojení spisovného
tvaru *slovy* s hovorovou formou zájmena *svѹma* místo *svѹmi*. Poslední verš
je proti originálu mnohomluvný (místo 6—8 slabik). Ačkoli Táborský jinde
zachovává stejný počet slabik ve verši i jejich rozložení a dodrží i výraz-
ný iktus na třetí slabice, nepodařilo se mu vystihnout nenucený charakter
ruské častušky, z níž Blok v dané pasáži vycházel. *Seifert*, který je lex-
ikálně originálu nejbližší, je mu vzdálen rytmicky: výrazný iktus přesouvá
ze třetí slabiky na druhou, césuru staví rovněž o jednu slabiku dříve, takže
jeho verš nabývá téměř jambické plavnosti, která s dynamickým rytmem čas-
tušky nemá nic společného:

¹⁵ А. Блок, *Двенадцать*, Сочинения в двух томах, М. 1955, с. 523—524. Tohoto
vydání užívám i dále.

Hle Vaňka — ten má tělo přeci!	a 3/5
Hle Vaňka — ten je samá řeč!	a 3/5
A hloupou Kaťku objímá	b 8
A přemlouvá... (s. 28)	(b) 4

Mathesius v tomto případě překládá dosti *volně* — přehazuje první dva verše, charakteristiku Vaňkova zevnějšku nahrazuje líčením jeho chování, poněkud vulgárně vyznívá i poslední verš. Celkovou veršovou kadencí i stylem se však originálu přiblížil nejvíce. Sloka zůstala beze změny i ve druhé redakci:

Mele při tom, mele panty —	a 4/4
no, ten dnes zas furiantí!	(a) 4/4
Kaťku, — husu docela	b 7
rozdělá... (s. 28)	b 3

Táborský si byl vědom stylistické různotvárnosti originálu a zřejmě se ji snažil ve svém překladu napodobit. Stejně jako v jiných svých překladech projevil i zde citlivou vnímavost, především v partiích, čerpajících z ruské folklórní tradice. Poměrně nejlépe překládá partie nerýmované, i zde však většinou jde o téměř doslovný přepis, jehož skutečný význam zůstává často pro čtenáře zašifrován. Velmi markantní je to v osmém zpěvu, kde se závislost na ruštině projevila např. i ve zcela chybném překladu česko-ruských homofonů, jejichž význam je ovšem v obou jazycích rozdílný:

Уж я времячко
Проведу, проведу...

Уж я темячко
Почешу, почешу...

Táborský:
Už já chvíličku
prožiju, prožiju...

Už já hlavičku,
počešu, počešu...

Mathesius překládá velmi volně, avšak výstižně.

I. red.
A já se dneska
rozšoupnu, rozšoupnu...

Jen co si čapku
přešoupnu, přešoupnu... (s. 35)

II. red.
Šak já se dneska
rozšoupnu, rozšoupnu...

Jen co si čapku
pošoupnu, pošoupnu... (s. 45)

Oba soudobí překladatelé se na rozdíl od Mathesia snaží o větší přesnost a posunují svůj překlad blíže k originálu. Dá se však někdy dopouští jazykové násilnosti, jak je tomu v následujícím dvojverší:

Dobu, dobičku
prostřískám, prostřískám...

Hlavu, hlavičku
povískám, povískám... (s. 71)

J e s t ř á b :
Teď bujně časy
Přišly k nám, přišly k nám...

V temínku vlasy
podrbám, podrbám... (s. 95)

V závěrečné sloce pak T á b o r s k ý zcela vybočuje z oblasti folklórní stylizace a bez ohledu na to, že se rozchází s originálem, přechází ke stylu *romance*:

Ты лети, буржуй, воробышком!
Выпью кровушку
За зазнобушку,
Чернобровушку...

Ty jen buržuji, jak vrabčík leť!
Pít chci, *krve var*
za ten *lásky žár*,
černých očí pár...

Mathesius naopak zachovává tutéž stylistickou rovinu:

Leť, buržuji, leť vrabečku!
Poteče teď trochu krve
za mé děvče černobrvé... (s. 46, I. red.)

Můžeme tedy uzavřít, že překlad Blokovy poémy Dvanáct z pera Fr. Táborského byl anachronismem již v době svého vzniku a není proto divu, že nebyl otištěn. I tak však skutečnost, že Táborský přistoupil ve třicátých letech k překladu této vynikající básně ruské revoluce jako překladatel i kritik do té doby orientovaný téměř výhradně na ruskou klasickou literaturu, je zajímavým literárněhistorickým faktem, dokreslujícím jeho básnický i lidský naturel.